

Karolina Ruta-Korytowska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

karuta@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0003-1534-532X

Łukasz Połomski

Połomski & Kłobuchowski

Radcowska Spółka Partnerska

WIZUALIZACJA TREŚCI JAKO SPOSÓB UPRASZCZANIA TEKSTU PRAWNEGO. *LEGAL DESIGN W PRAKTYCE*

WPROWADZENIE

Obecny od ponad dekady¹ nurt upraszczania języka nie słabnie, a wręcz staje się coraz bardziej widoczny przez fakt, że działania zmierzające do zmiany modelu komunikacji stają się bardziej sformalizowane, co z kolei wprowadza konieczność jego upowszechniania i stosowania w wielu miejscach związanych z życiem społecznym.

Po wprowadzeniu w 2019 roku ustawy o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami² pojawiło się sporo dokumentów, które zobowiązują pracowników administracji publicznej do komunikowania się z klientami w sposób zrozumiały. Wspomnieć można choćby zalecenia w sprawie upowszechniania prostego języka, które w 2020 r. podpisał Szef Służby Cywilnej – Dobrosław Dowiat-Urbański³. O skali zjawiska świadczy również fakt, że w 2021 r. w ponad 50% jednostek służby

---

¹ Pracownia Prostej Polszczyzny Uniwersytetu Wrocławskiego funkcjonuje od 2010 r. i jest pierwszą formalnie zorganizowaną jednostką badawczą, która zajmuje się standardem prostego języka. Jej pracownicy przygotowali założenia prostej polszczyzny, czyli polskiej wersji standardu prostego języka urzędowego (*plain language*).

² *Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami* (Dz.U. z 2019 r., poz. 1696). Pełny tekst w formacie PDF dostępny na stronie: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001696/T/D20191696L.pdf> [dostęp: 11.01.2023].

³ *Zalecenia Szefa Służby Cywilnej* dostępne są na stronie <https://www.gov.pl/web/sluzbacywilna/zalecenie-szefa-sluzby-cywilnej-ws-prostego-jezyka> [dostęp: 11.01.2023].

cywilnej wprowadzone zostały zasady prostego języka, podczas gdy w 2019 r. działania takie zadeklarowało zaledwie 13% urzędów, a w 2020 r. – 22%⁴.

Ruch prostego języka obecny jest również poza administracją publiczną, czego świadectwem jest opracowana przez Związek Banków Polskich *Deklaracja banków w sprawie prostego języka*, którą podpisało już 20 banków. Coraz częściej o konieczności stosowania tego standardu języka mówi się także w środowisku prawniczym. Już nie tylko język regulaminów, umów czy instrukcji obsługi jest przedmiotem zainteresowań tych, którzy dążą do wprowadzania zasad *plain language*, ale także teksty powstające w procesach sądowych czy mniej sformalizowana komunikacja prawników z klientami.

Powszechnie wiadomo, co sprawia, że język prawny⁵ jest językiem niedostępnym dla większości odbiorców. Wśród cech tego języka wymienia się najczęściej skomplikowaną składnię, nasycenie terminologią prawniczą, częste użycie strony biernej czy imiesłowów. W artykule Erica Martíneza, Francisa Mollica, Edwarda Gibsona zatytułowanym *Poor writing, not specialized concepts, drives processing difficulty in legal language* wśród czynników utrudniających lekturę tekstów prawnych wymienia się również zbyt częste stosowanie kapitalików (Martínez, Mollica, Gibson 2022). Faktem jest jednak, że nie ma kompleksowej i systematycznej analizy cech języka prawnego, która dałaby jednoznaczną odpowiedź na pytanie, jak wysoki jest stopień ich nasycenia w porównaniu z tekstami spoza prawa (*standard-language texts*) (Martínez, Mollica, Gibson 2022: 2). Co więcej, brak jest szczegółowych badań na temat tego, w jakim stopniu wpływają one na przetwarzanie języka przez przeciętnego odbiorcę, który nie jest prawnikiem. Należy mieć jeszcze na uwadze fakt, że skomplikowany język umów, rozporządzeń, ustaw i uchwał to tylko niektóre punkty styku odbiorcy z systemem prawa.

W dalszej części artykułu omówione zostaną cechy prostego języka w ujęciu *legal design*. W kolejnej pojawią się przykłady wykorzystania tego modelu projektowania informacji, których skuteczność i efektywność została sprawdzona wśród klientów jednej z poznańskich kancelarii prawnych.

---

⁴ Dane liczbowe pochodzą ze *Sprawozdania Szefa Służby Cywilnej o stanie służby cywilnej i o realizacji zadań tej służby w 2021 roku*, które opublikowała Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. Pełny tekst sprawozdania dostępny jest na stronie rządowej: <https://www.gov.pl/web/sluzbacywilna/sprawozdaniessc> [dostęp: 11.01.2023].

⁵ Termin *język prawny* rozumiany jest za B. Wróblewskim (1948) jako język przepisów i norm prawnych. Zob. B. Wróblewski, *Język prawny i język prawniczy*, Kraków 1948, s. 51–136.

LEGAL DESIGN – PROJEKTOWANIE PRAWA ZORIENTOWANEGO NA ODBIORCĘ

Jedną z funkcji, którą pełni prawo, jest regulowanie zasad życia społecznego i funkcjonowania człowieka w systemie prawnym danego społeczeństwa. Jednak skomplikowany system znaków i znaczeń, który cechuje język prawa, powoduje, że nierzadko odbiorca zostaje wykluczony społecznie. Aby temu zapobiec, zrodziła się koncepcja projektowania prawa w taki sposób, by każdy mógł je zrozumieć. Margaret Hagan, prawniczka i projektantka, definiuje *legal design* jako wykorzystanie zasad projektowania, które skoncentrowane jest na człowieku, by system prawny i usługi z nim związane były dla niego użyteczne, zrozumiałe i przyjazne (Hagan 2021)⁶. Podobnie rzecz ujmują Aleksandra Bieniek i Rafał Lorent, którzy również dostrzegają potrzebę zwrócenia uwagi na adresata i takim sposobie budowania komunikatów, by spełniały wymogi prostego języka i w razie potrzeby zawierały elementy pozatekstowe (Bieniek, Lorent 2021: 12). Istotne jest oczywiście to, by zmiany językowe czy kompozycyjne nie zmieniały treści normatywnej danego aktu prawnego⁷.

Jak słusznie zauważają Dorota Płuchowska i Mariusz Wszółek, w *legal design* chodzi przede wszystkim o zmianę punktu ciężkości z werbalnego centryzmu prawa do prawa zorientowanego na jego odbiorcę. Dziać się to może w wielu wymiarach, z których wymienić można:

- a) edukację społeczną (każdy ma prawo do prawa),
- b) wizualizację skomplikowanych procedur prawnych (tłumaczenie prawa na czytelny język obrazu),
- c) projektowanie wizualne języka prawa (np. za pomocą piktogramów),
- d) skuteczniejszą i bardziej angażującą edukację prawników,
- e) zmianę sposobu świadczenia usług prawnych (teraz w świadczeniu usług najważniejszy ma być klient i jego potrzeby, a nie wiedza prawnika) (Płuchowska, Wszółek 2021).

Na *legal design* duży wpływ mają ustalenia z zakresu *designu informacji*, który Michael Fleischer postrzega szeroko, a zatem nie tylko jako architekturę tekstu, jego

---

⁶ W oryginale definicja ta brzmi następująco: „Legal design is the application of human-centered design to the world of law, to make legal systems and services more human-centered, usable, and satisfying”. Zob. M. Hagan, *Law by design*, <https://lawbydesign.co/> [dostęp: 11.01.2023]. Przegląd definicji, koncepcji i metod *legal design* znaleźć można też w artykule S. Chung, J. Kim, *Systematic literature review of legal design: Concepts, processes, and methods*, „The Design Journal” 2023, 26(3), s. 399–416.

⁷ Przykłady takich transformacji znaleźć można w artykule Tomasza Piekota, który pokazuje, jak można zmienić m.in. decyzje administracyjne. Zob. T. Piekot, *W poszukiwaniu uniwersalnej metody upraszczania pism urzędowych i decyzji administracyjnych*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” 2021, 28(1), s. 109–122.

wizualną stronę, ale także tę językową, za pomocą której informujemy o czymś odbiorcę, a jednocześnie instruujemy go (w tym samym tekście), o znaczeniu (funkcji) tej informacji dla niego. Tak skonstruowana treść pozwala zaangażować odbiorcę w tę komunikację (Fleischer 2009: 267).

M. Hagan wyróżniła trzy najważniejsze elementy istotne w *legal design*. Są to: prawo, grafika i technologia. Teksty w standardzie *legal design* muszą być – co oczywiste – zgodne z prawem, a ich strona wizualna powinna wzmacniać przekaz słowny. Technologia zaś pozwala tworzyć je w formacie dostosowanym do nośnika, na którym są odtwarzane (Hagan 2021).

Idea *legal design* zrodziła się na Uniwersytecie Stanforda, gdzie powstał pierwszy na świecie zespół (The Legal Design Lab), którego celem jest tworzenie nowej jakości usług prawnych. Zespół ten opracowuje i bada nowe technologie, usługi i reguły, które mają wspierać osoby z problemami prawnymi:

We are working towards a future where courts, legal services, Internet platforms, community groups, government agencies, and other justice institutions better help people resolve their justice problems, protect their rights, and improve their communities with dignity and empowerment⁸.

W Polsce podobne działania upowszechnia Uniwersytet SWPS w Warszawie. Od kilku lat realizowany jest tam projekt „Zmiana przez design: legal”. Zakłada on wykorzystanie myślenia projektowego (*design thinking* i *human centered design*) do budowania relacji między prawem a wizualnością przekazu. Jako przykład wymienić można chociażby ostatnią inicjatywę studentów Katedry Grafiki, którzy przygotowali wystawę prac zatytułowaną „Konstytucja, która angażuje”⁹. Prace miały być odpowiedzią na pytania: w jaki sposób można przedstawić treść zapisów Konstytucji, by wzmocnić jej funkcję? Jak wizualnie komunikować jej treści? Jak opowiadać o niej w sposób jasny, zachęcający i ciekawy? Impulsem do stworzenia tego rodzaju prac był fakt, że konstytucja w obecnej formie przeczy swoim własnym założeniom, bo jej struktura i język utrudniają zapoznanie się z podstawowymi prawami i obowiązkami każdego obywatela. Autorzy prac wyszli ze słusznego założenia, że konstytucja to akt prawny, który powinien być powszechnie znany wszystkim obywatelom, jeśli państwo, w którym żyją, ma działać sprawnie:

⁸ <https://law.stanford.edu/organizations/pages/legal-design-lab/> [dostęp: 11.01.2023]. Pracujemy nad przyszłością, w której sądy, usługi prawne, platformy internetowe, grupy społeczne, agencje rządowe i inne instytucje wymiaru sprawiedliwości skuteczniej pomagają ludziom rozwiązywać ich problemy z wymiarem sprawiedliwości, chronią ich prawa i ulepszają ich społeczności dzięki godności i upodmiotowieniu [tłum. własne].

⁹ Wystawę tę można było zobaczyć w Galerii Grafiki Uniwersytetu SWPS między 7 grudnia 2022 r. a 7 stycznia 2023 r. Wybrane prace zobaczyć można na stronie internetowej: <https://swps.pl/my-universytet/aktualnosci/wyklady-i-spotkania/33211-konstytucja-ktora-angazuje-zmiana-przez-design-legal-design-5-0> [dostęp: 17.01.2023].

W naszych projektach udowadniamy, że warto, a nawet trzeba, aby również projektanci zajmowali się konstytucją. Oczywiście nie chodzi o projektowanie ustawy zasadniczej, ale opakowań (dla) konstytucji i wynikającego z niej prawa. O dostarczanie takich sposobów jej prezentacji, żeby zachęcały do sięgnięcia po nią, zagłębienia się w jej treści i ich zrozumienia. Inaczej mówiąc takich, które ułatwiłyby dostęp do konstytucji i zadbały o jej dobro funkcjonalne i wizerunkowe, również wśród nieprawników¹⁰.

Jednym z przykładów prac powstałych w ramach wspomnianego projektu jest gra edukacyjna dla opiekunów dzieci zdrowych i z niepełnosprawnościami, dzięki której mogą oni poznać i zrozumieć prawa i obowiązki obywatela np. poprzez zabawę, w której tworzy się własne państwo.

Innym ciekawym przykładem jest strona internetowa, która jest cyfrową formą Konstytucji. Pozwala ona na wyszukiwanie treści przez hasłową wyszukiwarkę, sterowanie poprzez asystenta głosowego, odsłuchanie czy wydrukowanie tekstu Konstytucji. Strona ta zawiera również wyjaśnienia trudnych terminów, a także rozbudowane opisy działów, które informują czytelnika o treściach w nich zawartych. Co niezwykle istotne z perspektywy dostępności informacyjno-komunikacyjnej, jest tam również zamieszczone tłumaczenie w języku migowym.

W drugiej części artykułu omówione zostaną konkretne rozwiązania z zakresu *legal design*, które znalazły zastosowanie w praktyce prawniczej.

LEGAL DESIGN W PRAKTYCE

Prezentację konkretnych przykładów *legal design*, z którymi można się spotkać w codziennej praktyce radcy prawnego (zarówno w obszarze sporów, jak i obszarze kontraktowania), należy poprzedzić krótkim zreferowaniem przemian zachodzących w ostatnich latach na rynku usług prawnych. Konfrontacja własnych obserwacji i doświadczeń empirycznych z głosami uznanych autorów światowych pozwala postawić tezę, iż zespół idei składających się na *legal design* jest istotnym elementem tych przemian.

---

¹⁰ <https://swps.pl/my-universytet/aktualnosci/wyklady-i-spotkania/33211-konstytucja-ktora-angazuje-zmiana-przez-design-legal-design-5-0> [dostęp: 17.02.2023].

1. Inflacja jakości prawa jako baza *legal design*

Richard Susskind, którego przywołuje się najczęściej w tematach związanych z przyszłością zawodów prawniczych¹¹, w publikacji *Prawnicy przyszłości* wydanej w 2013 r. wyraził przewidywanie, że zmiany zachodzące w świecie prawa będą bardziej radykalne w najbliższych dwóch dekadach niż działo się to w poprzednich dwóch wiekach (Susskind 2013: 15).

Podtrzymując to stanowisko, Susskind w książce *Przyszłość zawodów* powołuje się dodatkowo na liczne głosy innych komentatorów, którzy „zgadzają się, że profesje prawnicze stoją u progu bezprecedensowego przewrotu” (Susskind 2013: 93)¹². W ramach dywagacji na temat kierunków, w których zmierzają tzw. zawody profesjonalne¹³, aktualny stan profesji prawniczych Susskind podsumowuje następująco (z uwagi na bezpośrednie odwołanie jego diagnozy do roli i znaczenia języka oraz jej wyjątkową trafność warto zacytować w całości jeden istotny fragment, uwypuklając dwa kluczowe zdania):

[...] praktyki sędziów i prawników nie zmieniły się wiele od czasów Charlesa Dickensa. Układ ten funkcjonuje dość podobnie na całym świecie, czy chodzi o rozwiązywanie sporów, czy o doradanie w kwestii różnych transakcji, czy o informowanie klientów o ich prawach i obowiązkach. Doradztwo prawne prowadzone jest przez prawników [...] na zasadzie bezpośredniej relacji, wynikiem tej pracy jest dokumentacja (często bardzo obszerna), a od połowy lat 70. wynagrodzenie obliczane jest przeważnie na podstawie stawek godzinowych. Gdy zachodzi potrzeba rozwiązania sporu, strony gromadzą się przed bezstronnym arbitrem w przeznaczonych specjalnie do tego celu sali sądowej, w której rządzą formalne procedury i bogata tradycja, a **używany język jest zawiły i tajemniczy. Nieprawnicy mają problem ze zrozumieniem, co się dzieje. [...] większość usług prawniczych i sądowych rzeczywiście stała się nieprzystępna dla użytkowników, począwszy od klientów prywatnych po globalne przedsiębiorstwa.**

¹¹ Richard Susskind – profesor, Kawaler Orderu Imperium Brytyjskiego, Członek Towarzystwa Królewskiego w Edynburgu, autor, wykładowca i niezależny doradca świadczący usługi międzynarodowym firmom i instytucjom rządowym. Jest prezesem Stowarzyszenia na rzecz Informatyki i Prawa, doradcą ds. informatyki Lorda Najwyższego Sędziego Anglii i Walii oraz przewodniczącym Komisji Doradczej Oxford Internet Institute. Autor wielu książek dotyczących związków między prawem a światem technologii. Treść za notką wydawniczą na stronie internetowej Wydawnictwa Wolters Kluwer – <https://www.profinfo.pl/autorzy/richard-susskind,9315.html> [dostęp: 2.02.2023].

¹² Dla bliższej identyfikacji tego liczego grona komentatorów Susskind poleca zweryfikować te przewidywania w następujących publikacjach: B. MacEwen, *Growth Is Dead: Now What? Law Firms on the Brink*, Nowy Jork 2013; S. Harper, *The Lawyer Bubble: A Profession in Crisis*, Nowy Jork 2013; M. Kowalski, *Avoiding Extinction: Reimagining Legal Services for the 21st Century*, Chicago 2012; *New Law New Rules*, red. G. Beaton, Sydney 2013; J. Furlong, *The New World of Legal Work* (2014), http://www.lod.co.uk/media/pdfs/The_New_World_Of_Legal_Digital_Download.pdf [dostęp: 25.03.2015].

¹³ Przede wszystkim zawody lekarza, architekta, inżyniera, prawnika.

Poszukując potwierdzenia powyższej diagnozy na gruncie krajowym, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na istotny pogląd wyrażony przez organ, który ma absolutnie najlepsze rozeznanie co do treści i jakości stanowiącego w Polsce prawa. Sąd Najwyższy w sprawozdaniu z działalności za rok 2008 (publikacja w kwietniu 2009 r.) wyraził następujące zapatrywanie:

Zadania, z jakimi mają do czynienia sędziowie Sądu Najwyższego przy rozstrzyganiu spraw, **uległy wyraźnemu skomplikowaniu**.

Prawo, które musi interpretować Sąd Najwyższy, **jest** bowiem coraz bardziej rozbudowane i różnorodne, a jednocześnie zmienne, **niejasne, pełne luk i wątpliwości oraz o niskiej jakości formalnej oraz merytorycznej**¹⁴ [podkreślenia własne].

Krytyczna konkluzja Sądu Najwyższego wpisuje się w obserwowane od lat zjawisko tzw. inflacji prawa, która w ostatnich latach niestety przybiera na sile¹⁵.

Zgodnie z regułą, iż każda akcja rodzi reakcję, w sytuacji rosnącego skomplikowania otoczenia prawnego oraz stale zwiększającej się liczby niejasnych przepisów, których język jest „zawiły i tajemniczy”, naturalną reakcją branżową i społeczną jest istotny wzrost zapotrzebowania na wszelkie metody umożliwiające lepsze radzenie sobie z nieprzyjaznym otoczeniem prawnym. W takim kontekście należy postrzegać *legal design*, łącznie z całą tematyką dotyczącą idei *prostego języka*, zrozumiałego dla każdego odbiorcy.

2. Branża prawna a *legal design*

Z branżowego punktu widzenia zaobserwować można swego rodzaju ewolucję metod pracy prawników, w ślad za którymi idą rozmaite publikacje, produkty informatyczne czy usługi edukacyjne (np. wspomniane w pierwszej części artykułu kierunki studiów).

Jeśli chodzi o warstwę najbardziej podstawową, czyli o same metody pracy prawników na tekście prawnym, to da się zauważyć podświadome stosowanie prostych technicznych metod pozwalających na łatwiejsze zrozumienie i wykładnię przepisów. Jedną z prostszych, a skutecznych metod ułatwiających zrozumienie lub wyjaśnianie osobom trzecim treści przepisu jest używanie różnych metod graficznych w celu uwypuklenia np. podmiotu i orzeczenia, rozpisania – np. w osobnych

¹⁴ *Informacja o działalności Sądu Najwyższego w roku 2008*, Warszawa, kwiecień 2009; http://www.sn.pl/osadzienajwyzszym/Dzialalnosc_SN/Dzialalnosc_SN_2008.pdf [dostęp: 2. 02. 2023].

¹⁵ Warto w tym zakresie porównać dobre merytorycznie opracowanie hasła *Inflacja prawa* w Wikipedii – https://pl.wikipedia.org/wiki/Inflacja_prawa z podaną tam bogatą bibliografią z ostatnim raportem, który opracował J. Jasionek pod tytułem *Legislacja w Polsce 2020 r. – kolejny raport o inflacji prawa*; <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/produkcja-prawa-w-polsce-raport-inflacji-prawa-w-2020-r,505769.html>.

wierszach – listy przesłanek zastosowania normy prawnej lub okoliczności, która decyduje o stosowaniu danego przepisu lub oceny danej sytuacji¹⁶.

Przykładem takiego działania jest wykorzystywanie prostych narzędzi, takich jak np. edytor tekstu czy oprogramowanie *online* służące do tworzenia schematów i wizualizacji graficznej¹⁷. Ich użycie sprawia, że odbiorca otrzymuje podstawy prawne z wyróżnionymi fragmentami najistotniejszymi z jego perspektywy. Jest to działanie wpisujące się w standard prostego języka, w którym zaleca się nadawcom treści przyjmowanie perspektywy odbiorcy i tego, co jest dla niego najważniejsze. Wizualizacja graficzna pozwala nie zmieniać treści przepisów prawnych, a jedynie uwypuklać te, które mają znaczenie w konkretnym przypadku, z którym pracuje prawnik i klient.

Treść § 15 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r.
w sprawie opłat za czynności radców prawnych – tekst bazowy

§ 15. [Wysokość opłaty stanowiącej podstawę zasądzenia kosztów zastępstwa prawnego]

1. Opłaty stanowiące podstawę zasądzenia kosztów zastępstwa prawnego ustala się z uwzględnieniem stawek minimalnych określonych w rozdziałach 2-4.
2. Opłatę w sprawach niewymagających przeprowadzenia rozprawy ustala się w wysokości równej stawce minimalnej.
3. Opłatę w sprawach wymagających przeprowadzenia rozprawy ustala się w wysokości przewyższającej stawkę minimalną, która nie może przekroczyć sześciokrotności tej stawki, ani wartości przedmiotu sprawy, jeśli uzasadnia to:
  - 1) niezbędny nakład pracy radcy prawnego, w szczególności poświęcony czas na przygotowanie się do prowadzenia sprawy, liczba stawiennictw w sądzie, w tym na rozprawach i posiedzeniach, czynności podjęte w sprawie, w tym czynności podjęte w celu polubownego rozwiązania sporu, również przed wniesieniem pozwu;
  - 2) wartość przedmiotu sprawy;
  - 3) wkład pracy radcy prawnego w przyczynienie się do wyjaśnienia okoliczności faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, jak również do wyjaśnienia i rozstrzygnięcia istotnych zagadnień prawnych budzących wątpliwości w orzecznictwie i doktrynie;
  - 4) rodzaj i zawilość sprawy, w szczególności tryb i czas prowadzenia sprawy, obszerność zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego, w szczególności dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego lub biegłych sądowych, dowodu z zeznań świadków, dowodu z dokumentów, o znacznym stopniu skomplikowania i obszerności.

[źródło: opracowanie własne]

¹⁶ O skuteczności wybranych technik wizualizacji tekstów prawnych (na przykładzie umów) pisali Passera, S., Smedlund, A., Liinasuo, M. 2016. Exploring contract visualization: clarification and framing strategies to shape collaborative business relationships. *Journal of Strategic Contracting and Negotiation* 2(1–2), s. 69–100.

¹⁷ Narzędzia typu <https://www.visme.co/> czy <https://www.canva.com/>

Treść § 15 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r.
w sprawie opłat za czynności radców prawnych – tekst z zakreszeniami
(treści przygotowane w Microsoft Word)

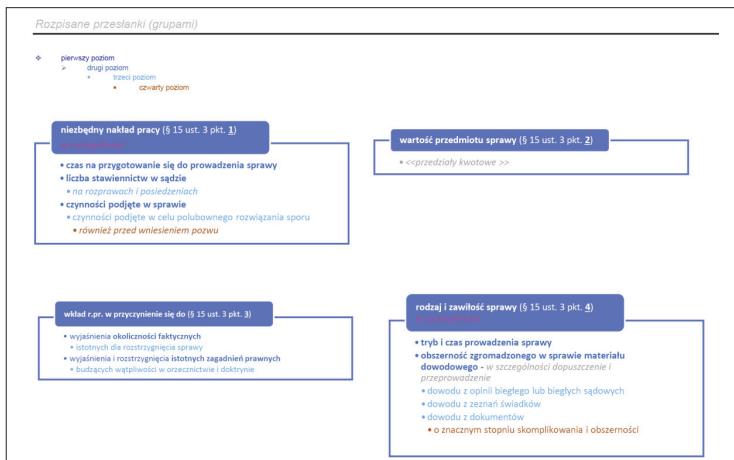
§ 15. [Wysokość opłaty stanowiącej podstawę zasądzenia kosztów zastępstwa prawnego]

1. Opłaty stanowiące podstawę zasądzenia kosztów zastępstwa prawnego ustala się z uwzględnieniem stawek minimalnych określonych w rozdziałach 2-4.
2. Opłatę w sprawach niewymagających przeprowadzenia rozprawy ustala się w wysokości równej stawce minimalnej.
3. Opłatę w sprawach wymagających przeprowadzenia rozprawy **ustala się w wysokości przewyższającej stawkę minimalną**, która nie może przekroczyć sześciokrotności tej stawki, ani wartości przedmiotu sprawy, **jeśli uzasadnia to:**
  - 1) **niezbędny nakład pracy** radcy prawnego, **w szczególności** poświęcony **czas na przygotowanie się do prowadzenia sprawy, liczba stawiennictw w sądzie**, w tym **na rozprawach i posiedzeniach, czynności podjęte w sprawie**, w tym **czynności podjęte w celu polubownego rozwiązania sporu, również przed wniesieniem pozwu;**
  - 2) **wartość przedmiotu sprawy;**
  - 3) **wkład pracy** radcy prawnego **w przyczynienie się do wyjaśnienia okoliczności faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy**, jak również do wyjaśnienia i rozstrzygnięcia **istotnych zagadnień prawnych budzących wątpliwości w orzecznictwie i doktrynie;**
  - 4) **rodzaj i zawłóść sprawy**, **w szczególności tryb i czas prowadzenia sprawy, obszerność zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego**, **w szczególności dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego lub biegłych sądowych, dowodu z zeznań świadków, dowodu z dokumentów, o znacznym stopniu skomplikowania i obszerności.**

[źródło: opracowanie własne]

Zmiany kompozycyjne polegają głównie na usunięciu zwartego tekstu w formie paragrafów, ustępów itd. i przełożenie treści w nich zapisanych w sposób graficzny. W tym celu tworzy się schematy, pozwalające posegregować informacje na mniejsze segmenty tematyczne, które w oryginalnych tekstach prawnych są zwykle zapisywane w jednym paragrafie. Ich złożoność i wielowątkowość widać w poniższym przykładzie, w którym, wykorzystując możliwości programu Microsoft Word, treści zostały pogrupowane w osobnych tabelach:

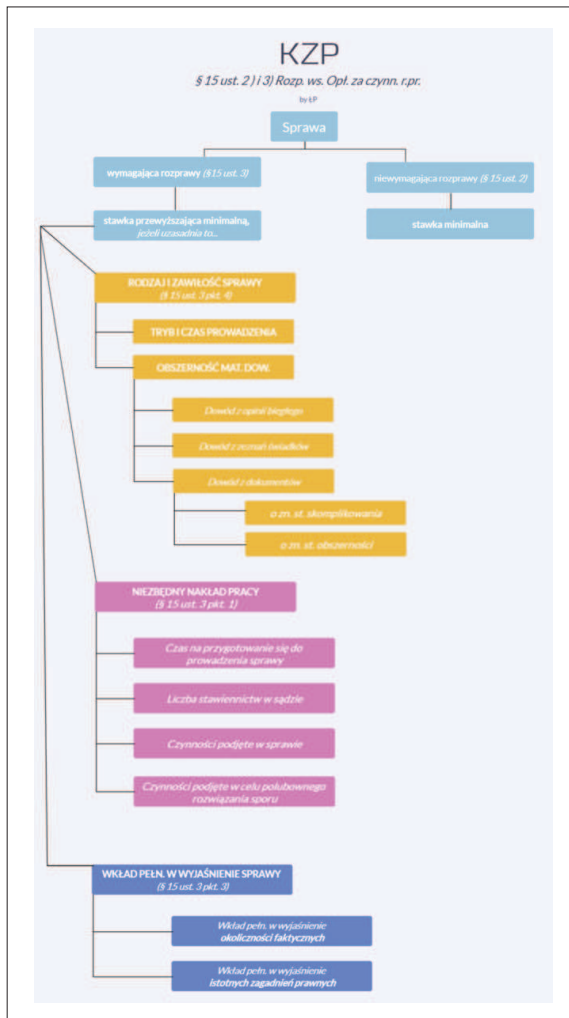
Treść § 15 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r.
w sprawie opłat za czynności radców prawnych – grupy przesłanek
(treści przygotowane w Microsoft Word)

[źródło: opracowanie własne]

Jeśli można mówić o wizualizacji treści jako zjawisku stopniowalnym, to w kolejnym przykładzie jest ona jeszcze bardziej zaawansowana. Przepis dotyczący opłat za czynności radców prawnych został jeszcze bardziej uszczuplony o tekst, natomiast warstwa graficzna została rozwinięta w taki sposób, by wystarczyła do jego zrozumienia. Wykorzystane zostały możliwości programu Visme do opracowania schematu przepływu, który pozwala pokazać proces opisywany w danej podstawie prawnej:

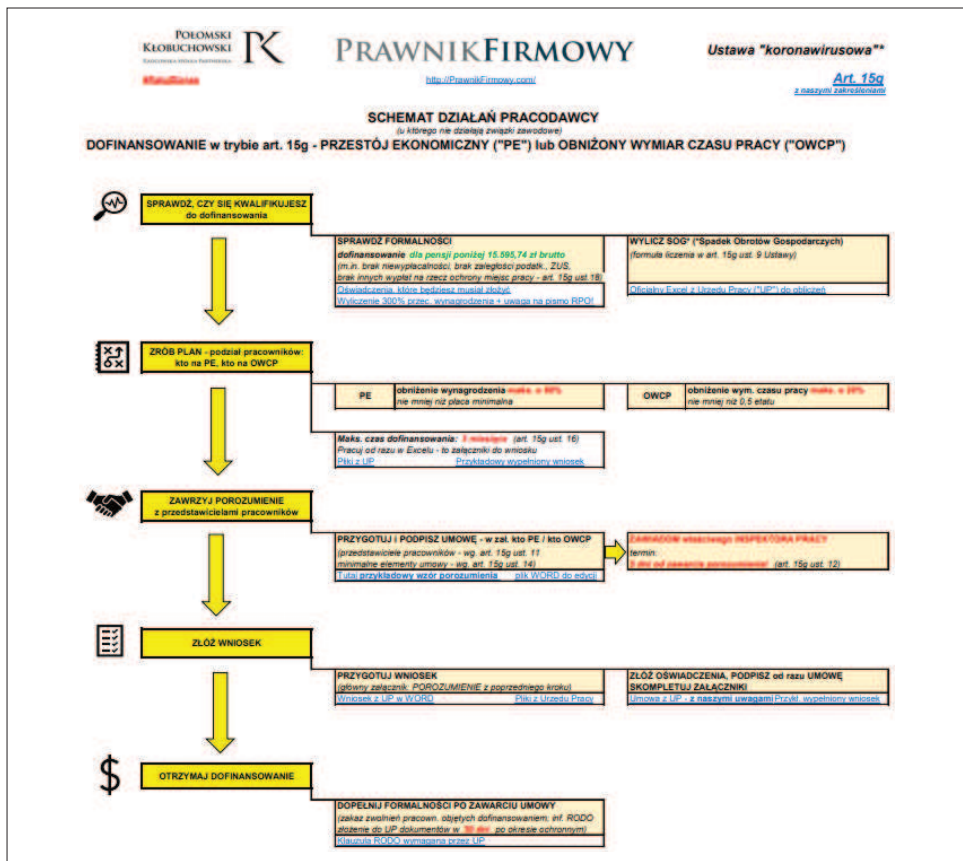
Treść § 15 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych – schemat (treści przygotowane w Visme.com)

[źródło: opracowanie własne]

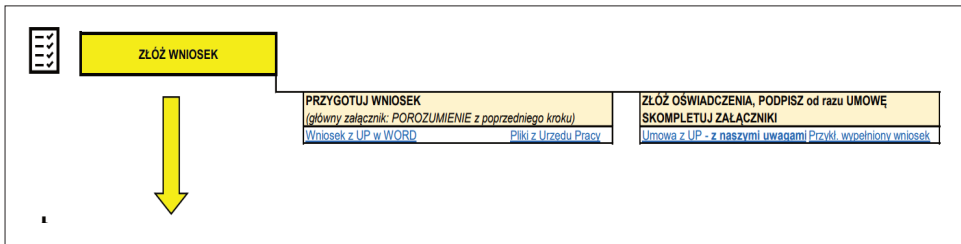
Schematy pozwalają przedstawić złożoność procesu i w sposób syntetyczny wyjaśnić treść przepisu. Dodatkowo wykorzystanie kolorów daje możliwość skategoryzowania treści w pewne pola tematyczne, pokazując ich wielowarstwowość, ale też zależność czy etapowość.

Dobrym przykładem pokazującym, jak ta złożoność przepisów prawnych wygląda, jest ustawa „koronawirusowa” i paragraf 15, który się w niej znalazł. Pomijając liczne zmiany, które w późniejszym czasie były do niej dodawane, można wspomnieć choćby o fakcie, że jest to jedna z niewielu ustaw (jeśli nie jedyna), której artykuły mają tak mocno rozbudowaną numerację, np. art. 15**zb**, art. 15**zzb** i art. 15**zzzb** (podkreślenia własne). O stopniu komplikacji niech świadczy również fakt, że art. 15g ustawy „koronawirusowej” (Ustawa 2020, p. 568) zajmuje trzy strony w Dzienniku Ustaw. Wykorzystanie możliwości programu Excel pozwala stworzyć taką wersję tych zapisów, by były one zrozumiałe, przejrzyste i co niemiernie istotne – przyjemniejsze dla oka:

[źródło: opracowanie własne]

Tak zaprezentowana treść ustawy pozwala odbiorcy (w tym wypadku pracodawcy) zapoznać się z procedurą pozyskania dofinansowania. Warto zwrócić uwagę, że w zaprezentowanym schemacie wykorzystane zostały możliwości technologiczne, mianowicie pojawiają się w nim hiperłącza, które odsyłają odbiorcę do innych dokumentów, które są istotne i potrzebne, by móc spełnić poszczególne warunki, jeśli stara się o dofinansowanie. Wystarczy kliknąć na odpowiednie hiperłącze, by na przykład pobrać wniosek, który trzeba wypełnić:

[źródło: opracowanie własne]

Autorzy schematu przygotowali także przykład wypełnionego wniosku, który może stanowić wzór dla osób zainteresowanych. Pozostałe hiperłącza odsyłają do ważnych plików (np. umowy z Powiatowym Urzędem Pracy), dokumentów (np. przykładowego porozumienia) czy źródłowego tekstu ustawy oraz klauzuli RODO. W ten sposób komunikat staje się kaskadowy, bo ma kilka poziomów, z których na pierwszy rzut oka wyłania się ten zaprezentowany na schemacie. Zainteresowani mogą sięgnąć do szczegółów, które ukryte są pod hiperłączami. Zabieg ten pozwala podzielić długi, trzystronicowy przepis prawny na poziom podstawowy, czyli ten, z którym każdy czytelnik powinien się zapoznać, bo przedstawia najważniejsze kwestie związane z ubieganiem się o dofinansowanie. Na drugim poziomie znajdują się treści dodatkowe, które nie rozbijają tego, co najważniejsze, ale pomagają przejść przez proces przygotowywania dokumentów, by móc złożyć wniosek. Biorąc pod uwagę fakt, że dzisiaj lektura musi być krótka, konkretna, a czytelnik coraz szybciej traci koncentrację, rozwiązanie to wydaje się sposobem radzenia sobie z trudnymi tekstami, do których niewątpliwie należą teksty prawne.

Należy zwrócić uwagę także na sposób komunikacji, który pojawia się w zaprezentowanym wyżej schemacie. Zwroty do odbiorcy per *ty*, które w standardzie prostego języka są obecne we wszelkich instrukcjach czy formularzach, ułatwiają zrozumienie tekstu i przyspieszają jego lekturę. Używanie czasowników w 2. os. l.p. trybu rozkazującego wprowadza dynamikę do tekstu, który przypomina instrukcję, jak krok po kroku skorzystać z dofinansowania zgodnie z ustawą. Poza wykorzystaniem schematu autorzy skorzystali z narzędzi Microsoft Word i szczególnie ważne informacje wyróżnili czerwoną czcionką. Pojawiły się również symbole i proste grafiki,

które ilustrują kolejne kroki działania w myśl art. 15g ustawy „koronawirusowej”. Jest to sposób wspomagania komunikacji stosowany w standardzie tekstu łatwego do czytania i rozumienia (*easy-to-read*), który jest rekomendowany dla osób ze specjalnymi potrzebami komunikacyjnymi (szczególnie osób z niepełnosprawnością intelektualną)¹⁸.

Własne obserwacje praktyczne prowadzą do wniosku, iż taka forma ułatwia zrozumienie mechanizmu działania regulacji i jest ona dobrze przyjmowana przez każdą kategorię odbiorców (czy to w środowisku branżowym – np. na szkoleniu, czy też w środowisku osób niemających fachowej wiedzy prawniczej). Należy przy tym pamiętać, że – jak pokazują powyższe przykłady – *legal design* nie musi oznaczać żadnego zaawansowanego projektowania graficznego na komputerze. Krokiem w stronę *legal design* będzie też prawnik z kartką i długopisem, który siedząc na spotkaniu z klientem, rozrysuje np. poszczególne kręgi dziedziczenia ustawowego w formie choćby trzech kółek. Oczywiście im bardziej atrakcyjna forma graficzna, tym jest to łatwiej przyswajalne, ale nie jest to warunek konieczny. Kluczem jest myślenie w sposób zorientowany i przystępny dla klienta (nieprofesjonalisty) (Irek, Wiśniewska 2023)¹⁹.

Z publikacji z zakresu *legal design* – choć bez konkretnego używania takiego terminu – warto wspomnieć o tej, w której przedstawiona jest metodyka pracy z przepisami. Publikacja *System Oznaczeń Kodeksowych, czyli jak pracować z kodeksami...* (Irek, Wiśniewska 2023) jest podręcznikiem dla aplikantów, w którym autorki proponują i opisują swój własny system pracy z kolorowymi zakładkami indeksującymi dołączonymi do książki, podkreśleniami oraz symbolami.

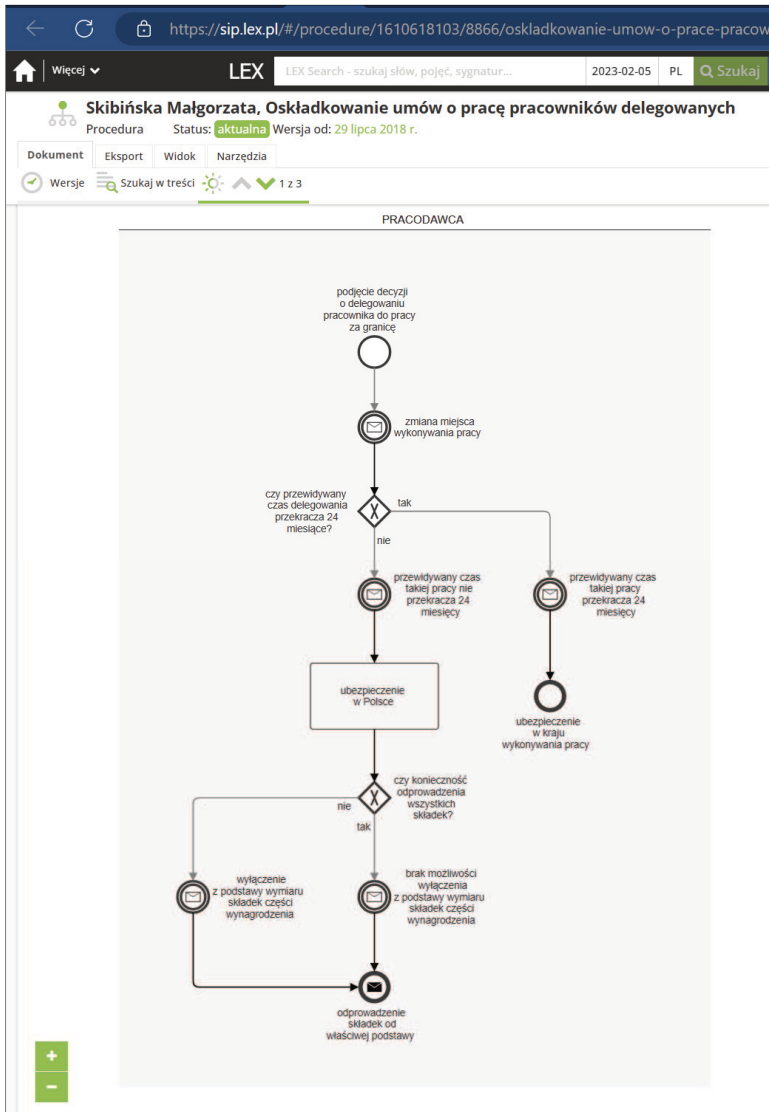
Próbując uszeregować rozmaite przejawy pracy z przepisami prawa w modelu *legal design*, jeśli za poziom bazowy przyjmiemy po prostu kartkę i długopis, to na szczycie stoją nowatorskie produkty informatyczne rozwijane od kilku lat przez wydawców treści profesjonalnych. Jako przykład warto wskazać Wydawnictwo Wolters Kluwer, które od kilku lat konsekwentnie rozwija produkt Lex Nawigator²⁰. Produkt ten prezentuje przepisy i procedury w postaci interaktywnych schematów praktycznie z każdej dziedziny prawa. Aktualnie prawnicy mają do dyspozycji 4270 interaktywnych procedur – co z praktycznego punktu widzenia jest zarówno ogromną pomocą dla prawników, jak i stanowi istotne ułatwienie w komunikacji z klientami w wypadku konieczności omawiania procedur.

¹⁸ Więcej o standardzie tekstu łatwego do czytania można przeczytać w publikacji *Informacje dla wszystkich. Europejskie standardy przygotowania tekstu łatwego do czytania i zrozumienia*, red. B.E. Abramowska, Warszawa 2012.

¹⁹ W tym duchu powstał np. wpis na blogu *sprawnyprawnik.pl* – <https://sprawnyprawnik.pl/2020/04/24/prosty-legal-design-na-bazie-art-15g-tarczy/>. Ponadto na blogu znaleźć można szereg innych przykładów i dobrych doświadczeń związanych z wizualizacją kwestii prawnych, np. dotyczących unikatowych procedur generowania interaktywnych osi czasu (Timeline) zdarzeń w sprawie z wykorzystaniem arkusza Excel.

²⁰ <https://www.wolterskluwer.com/pl-pl/solutions/lex/navigator>

Przykładowa procedura prawna w programie Lex Wolters Kluwer
– tu: oskładkowanie umów o pracę pracowników delegowanych

[źródło: opracowanie własne]

O ile w branży usług prawnych dostępnych jest coraz więcej publikacji, a prawnicy korzystają z coraz większej liczby rozmaitych narzędzi wspierających metody pracy i komunikacji z wykorzystaniem reguł i modelu *legal design*, o tyle ostatnim, ale chyba najważniejszym elementem jest kwestia dostępności tych metod praktycznie dla każdego prawnika i jego środowiska (klienta, jego kontrahenta, ale

również np. sądu czy organu administracji publicznej) bez względu na posiadane kompetencje graficzne (które nie są niezbędne) ani na budżet (praca w modelu *legal design* na starcie nie wymaga praktycznie żadnych istotnych inwestycji ani nakładów finansowych).

ZAKOŃCZENIE

Zaprezentowane przykłady wykorzystania sposobów wizualizacji treści pokazują, jak dynamicznie rozwija się proces ikonizacji pisma. Wraz z postępem technologicznym i wzrostem dostępności urządzeń informatycznych zwiększa się częstotliwość zawierania umów (np. na świadczenie usług serwisowych *online*). Znaczyć to może, że przeciętnie coraz częściej mamy kontakt z tekstami prawnymi²¹. Czy w związku z tym zmniejsza się trudność ich rozumienia? Wydaje się, że nie. Mimo coraz częstszej ekspozycji na język prawa wciąż pozostaje on niezrozumiały. Niewątpliwie przyczyną jest jego skomplikowanie, nienaturalność i nieprzystawalność do modelu komunikacji, którym posługujemy się na co dzień. W tej sytuacji wizualizacja treści zdaje się bardzo dobrym rozwiązaniem dla osób, które z racji zawodu zmuszone są do codziennego obcowania z tekstami prawnymi i wyjaśniania ich treści osobom niezwiązanym z tą branżą. Korzyści są widoczne także dla drugiej strony, czyli osób, które, nie rozumiejąc przepisów, muszą korzystać z pomocy prawników. *Legal design* pozwala zaoszczędzić czas na wyjaśnianie zapisów prawnych, przyspieszyć postępowanie, ale także wpływa na poprawę wizerunku prawnika i wykonywanego przez niego zawodu. Zaczyna on bowiem komunikować się w sposób dostosowany do odbiorcy, który czuje się w ten sposób pełnoprawnym partnerem w komunikacji.

Bibliografia

- Abramowska, B.E. red. 2012. *Informacje dla wszystkich. Europejskie standardy przygotowania tekstu łatwego do czytania i zrozumienia*. Online: <https://www.power.gov.pl/media/13597/informacja-dla-wszystkich.pdf> [dostęp: 2.02.2023].
- Bieniek, A., Lorent, R. 2021. Legal design jako narzędzie umożliwiające osiągnięcie komunikatywności tekstu prawnego. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 1, s. 11–21.
- Brown, T. 2016. *Zmiana przez design: jak design thinking zmienia organizacje i pobudza innowacyjność*, tłum. M. Höffner. Wrocław: Wydawnictwo „Libron”.

---

²¹ Osobną kwestią pozostaje fakt, że najczęściej odbiorcy nie czytają umów, które podpisują. Piszą o tym w kontekście polityki prywatności i regulaminów usług serwisów społecznościowych m.in. J.A. Obar i A. Oeldorf-Hirsch w artykule zatytułowanym *The biggest lie on the internet: Ignoring the privacy policies and terms of service policies of social networking services*, „Information, Communication & Society” 2020, 23(1), s. 128–147.

- Chung, S., Kim, J. 2023. Systematic literature review of legal design: Concepts, processes, and methods. *The Design Journal* 26(3), s. 399–416.
- Fleischer, M. 2009. *Communication design czyli Projektowanie komunikacji (lub odwrotnie)*. Łódź: Wydawnictwo PRIMUM VERBUM.
- Gawande, A. 2012. *Potęga checklisty. Jak opanować chaos i zyskać swobodę w działaniu*. Kraków: Wydawnictwo „Znak”.
- Hagan, M. 2016. User-centered privacy communication design. *Proceedings of the Symposium on Usable Privacy and Security*, s. 22–24.
- Hagan, M. *Law by design*. Online: <https://lawbydesign.co/> [dostęp:11.01.2023].
- Inflacja prawa [hasło]. Online: https://pl.wikipedia.org/wiki/Inflacja_prawa [dostęp: 2.02.2023].
- Informacja o działalności Sądu Najwyższego w roku 2008. Online: http://www.sn.pl/osadzienaj-wyzszym/Dzialalnosc_SN/Dzialalnosc_SN_2008.pdf [dostęp: 2.02.2023].
- Irek, A., Wiśniewska, K. 2023. *System Oznaczeń Kodeksowych, czyli jak pracować z kodeksami i pisać pisma*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Jasonek, J. 2020. *Legislacja w Polsce 2020 r. – kolejny raport o inflacji prawa*. Online: <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/produkcja-prawa-w-polsce-raport-inflacji-prawa-w-2020-r,505769.html> [2.02.2023].
- Martinez E., Mollica F., Gibson E. 2022. Poor writing, not specialized concepts, drives processing difficulty in legal language. *Cognition* 224, s. 1–7.
- Obar, J.A., Oeldorf-Hirsch, A. 2020. The biggest lie on the internet: Ignoring the privacy policies and terms of service policies of social networking services. *Information, Communication & Society* 23(1), s. 128–147.
- Passera, S., Smedlund, A., Liinasuo, M. 2016. Exploring contract visualization: clarification and framing strategies to shape collaborative business relationships. *Journal of Strategic Contracting and Negotiation* 2(1–2), s. 69–100.
- Piekot, T. 2021. W poszukiwaniu uniwersalnej metody upraszczania pism urzędowych i decyzji administracyjnych. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 28(1), s. 109–122.
- Płuchowska, D., Wszółek, M. 2023. *Legal design – jak zaprojektować prawo zrozumiałe dla wszystkich*. Online: <https://web.swps.pl/strefa-designu/blog/539-communication/19918-legal-design-czy-mozna-zaprojektowac-prawo-zrozumiale-dla-wszystkich> [17.01.2023].
- Susskind, R. 2013. *Prawnicy przyszłości*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Susskind, R. 2019. *Przyszłość zawodów. Jak technologia zmieni pracę ekspertów*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw*. Dz.U. z dnia 31 marca 2020 r.
- Wróblewski, B. 1948. *Język prawny i język prawniczy*, s. 51–136. Kraków: PAU.
- Wszółek, M., Płuchowska, D. 2021. *Legal design*. Warszawa: Wydawnictwo „Libron”.

***Content visualisation as a method of simplifying a legal text.
Legal design in practice***

Summary

The aim of this article is to present the possibility of using the plain language standard for communication in the field of law. So far, legal design as a model of communication between lawyers and citizens/clients has not been thoroughly developed in terms of both theory and practice. Therefore, the first part of the text presents the most important features of plain language in terms of legal design. It is one of the possible ways to apply the standard of plain Polish developed over a decade ago. The high degree of difficulty of texts in the field of law results in their recipients being excluded in terms of communication. Legal design is the simplification of the language of law in such a way that it is useful and understandable for every citizen. The second part of the article describes good practices of using this information design model in the field of law. The effectiveness and efficiency of activities aimed at visualising content has been tested among clients of one of Poznań law firms.

Keywords: plain language – *legal design* – language of the law.

Adj. Monika Czarnecka